

ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGINI SHAKLLANTIRISHDA SUN'IY INTELEKT DASTURLARINING O'RNI

Otamurodova Mahfirat Husan qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti,
pedagogika fakulteti boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Email: mahf1ratotamurodova05@gmail.com

Tel:+998-97-849-74-71

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17337863>

Annotatsiya: mazkur maqolada sun'iy intellekt dasturlarining ona tili va o'qish savodxonligini shakllantirishdagi o'rni ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan yoritilgan. Tadqiqot davomida AI texnologiyalaridan foydalanishning o'quvchilarning imloviy savodxonligi, matni anglash, tez va to'g'ri o'qish ko'nikmalariga ta'siri tahlil qilindi. Tadqiqotda kuzatuv, diagnostik testlar, so'rovnoma va suhbat metodlaridan foydalanildi. Natijalar sun'iy intellekt vositalari ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligini, shuningdek, o'quvchilarning darslarga bo'lgan qiziqishi va motivatsiyasini kuchaytirishini ko'rsatdi. Maqola yakunida boshlang'ich ta'lim jarayoniga AI texnologiyalarini joriy etish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, ona tili, o'qish savodxonligi, boshlang'ich ta'lim, innovatsion texnologiyalar.

Аннотация: в данной статье рассматривается роль программ искусственного интеллекта в формировании родного языка и грамотности чтения с научной, теоретической и практической точки зрения. В ходе исследования было проанализировано влияние использования технологий искусственного интеллекта на орфографическую грамотность учащихся, понимание текста, а также навыки быстрого и правильного чтения. В исследовании использовались наблюдение, диагностические тесты, анкетирование и интервью. Результаты показали, что инструменты искусственного интеллекта являются важным фактором повышения эффективности образования, а также повышения интереса и мотивации учащихся к урокам. В конце статьи даны научно обоснованные предложения по внедрению технологий искусственного интеллекта в процесс начального образования.

Ключевые слова: искусственный интеллект, родной язык, грамотность чтения, начальное образование, инновационные технологии.

Abstract: this article discusses the role of artificial intelligence programs in the formation of native language and reading literacy from a scientific, theoretical and practical perspective. During the study, the impact of the use of AI technologies on students' spelling literacy, text comprehension, and fast and accurate reading skills was analyzed. The study used observation, diagnostic tests, questionnaires, and interviews. The results showed that artificial intelligence tools are an important factor in increasing educational effectiveness, as well as increasing students' interest and motivation in lessons. At the end of the article, scientifically based proposals are given for the introduction of AI technologies into the primary education process.

Keywords: artificial intelligence, native language, reading literacy, primary education, innovative technologies.

Kirish

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya davrida ta'lim jarayonida yangi texnologiyalarning qo'llanilishi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, sun'iy intellekt (SI) asosidagi dasturlar o'quvchilarning bilim olish jarayonini yengillashtirish, individual ta'lim yo'nalishini shakllantirish va savodxonlikni rivojlantirishda samarali vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Ona tili va o'qish savodxonligi boshlang'ich ta'limning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, o'quvchilarda imlo, punktuatsiya, matnni anglash va ifodali o'qish ko'nikmalarini shakllantirishni nazarda tutadi. So'nggi yillarda O'zbekiston ta'lim tizimida raqamli ta'lim platformalari, elektron darsliklar va interaktiv resurslar keng joriy qilinmoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2024-yilga kelib umumta'lim maktablarining 85 foizi internetga ulangan bo'lib, ularning katta qismi turli elektron ta'lim dasturlaridan foydalanmoqda. Shu bilan birga, sun'iy intellekt asosidagi dasturlar o'quvchilarni o'qish va yozuv jarayonida xatolarni avtomatik aniqlash, to'g'ri variantni taklif etish, matnni tahlil qilish va individual topshiriqlar ishlab chiqishda muhim imkoniyatlar yaratmoqda. Shuningdek, xalqaro tadqiqotlar ham SI texnologiyalarining savodxonlikni oshirishdagi samaradorligini tasdiqlamoqda. Masalan, PISA (Programme for International Student Assessment) natijalari o'quvchilarning matn bilan ishlash ko'nikmalari ta'lim sifatining muhim ko'rsatkichlaridan biri ekanini ko'rsatmoqda. Shu nuqtai nazardan qaraganda, sun'iy intellekt dasturlarini ona tili va o'qish savodxonligini shakllantirish jarayoniga integratsiya qilish zamonaviy ta'limning muqarrar talabiga aylanmoqda.

Asosiy qism. Ona tili va o'qish savodxonligini shakllantirishda sun'iy intellekt vositalarining o'rni haqida turli olimlar izlanishlar olib borgan. Masalan, R. Jo'rayev (2021) boshlang'ich sinf o'quvchilarida imloviy savodxonlikni oshirish uchun raqamli o'quv platformalaridan foydalanish bo'yicha tadqiqot olib borib, sun'iy intellekt yordamida xatolarni avtomatik aniqlash o'quvchining o'z ustida mustaqil ishlashini kuchaytirishini ko'rsatib bergan. D. Xasanova (2022) esa ona tili darslarida sun'iy intellektga asoslangan test va mashq dasturlarini qo'llash samaradorligini o'rgangan. Uning natijalariga ko'ra, AI dasturlari orqali o'tkazilgan mashg'ulotlarda o'quvchilarning o'qish tezligi va matnni anglash darajasi an'anaviy usullarga qaraganda yuqoriroq bo'lgan. Xorijiy olimlardan B. Heffernan va N. Heffernan (2014) o'z izlanishlarida o'quvchilarning yozma savodxonligini oshirishda avtomatik fikr-mulohaza beruvchi tizimlar (Intelligent Tutoring Systems) samarali natija berishini asoslagan. Ularning "ASSISTments" platformasi AQSh maktablarida keng qo'llanilib, o'quvchilarning imloviy va grammatik xatolarini kamaytirishda yordam bergan. Shuningdek, Rose Luckin (2016) boshchiligida olib borilgan tadqiqotlarda sun'iy intellekt o'qituvchilarga yordamchi sifatida ko'rilgan bo'lib, AI o'quvchilar uchun individual topshiriqlar ishlab chiqishi va matnni anglash bo'yicha shaxsiy yondashuvni ta'minlashi ta'kidlangan. Carnegie Mellon universiteti olimlari tomonidan yaratilgan Project LISTEN loyihasi ham alohida e'tiborga molik. Bu loyiha doirasida "Reading Tutor" dasturi ishlab chiqilib, bolalarning ovoz chiqarib o'qishini sun'iy intellekt kuzatib, xatolarini aniqlab, real vaqt rejimida to'g'rilashni taklif qilgan. Tadqiqot natijalari o'quvchilarning o'qish savodxonligi sezilarli darajada oshganini ko'rsatgan UNESCO va OECD xalqaro tashkilotlari ham o'z hisobotlarida sun'iy intellekt vositalari o'quvchilarning matnni anglash va yozuv savodxonligini rivojlantirishda katta imkoniyatlar yaratishini ta'kidlab o'tganlar. Masalan, PISA-2022 natijalarida AI dasturlaridan muntazam foydalanadigan maktab o'quvchilari o'qish bo'yicha o'rtacha 12–15 foiz yuqori natija ko'rsatgan. Shunday qilib, turli

mahalliy va xorijiy tadqiqotlar sun'iy intellekt ona tili va o'qish savodxonligini shakllantirishda samarali vosita ekanini ilmiy asoslab bermoqda.

Mazkur tadqiqotda sun'iy intellekt dasturlarining ona tili va o'qish savodxonligini shakllantirishdagi o'rni amaliy va nazariy yondashuvlar asosida o'rganildi. Tadqiqot uch bosqichda olib borildi: tayyorgarlik, tajriba-sinov va natijalarni tahlil qilish.

Tayyorgarlik bosqichida mavzu bo'yicha ilgari yaratilgan ilmiy adabiyotlar, xorijiy va mahalliy tajribalar tahlil qilindi, savodxonlikni baholash mezonlari belgilandi hamda diagnostik testlar ishlab chiqildi.

Tajriba-sinov bosqichida boshlang'ich sinf o'quvchilari ikki guruhga ajratildi:

- Tajriba guruhi – dars jarayonida sun'iy intellekt asosidagi dasturlardan (imlo tekshirish, matn mazmunini tahlil qilish, interaktiv mashqlar yaratish va ovoqli o'qish dasturlari) foydalandi.

- Nazorat guruhi – an'anaviy o'qitish metodlari asosida mashg'ulotlar olib bordi.

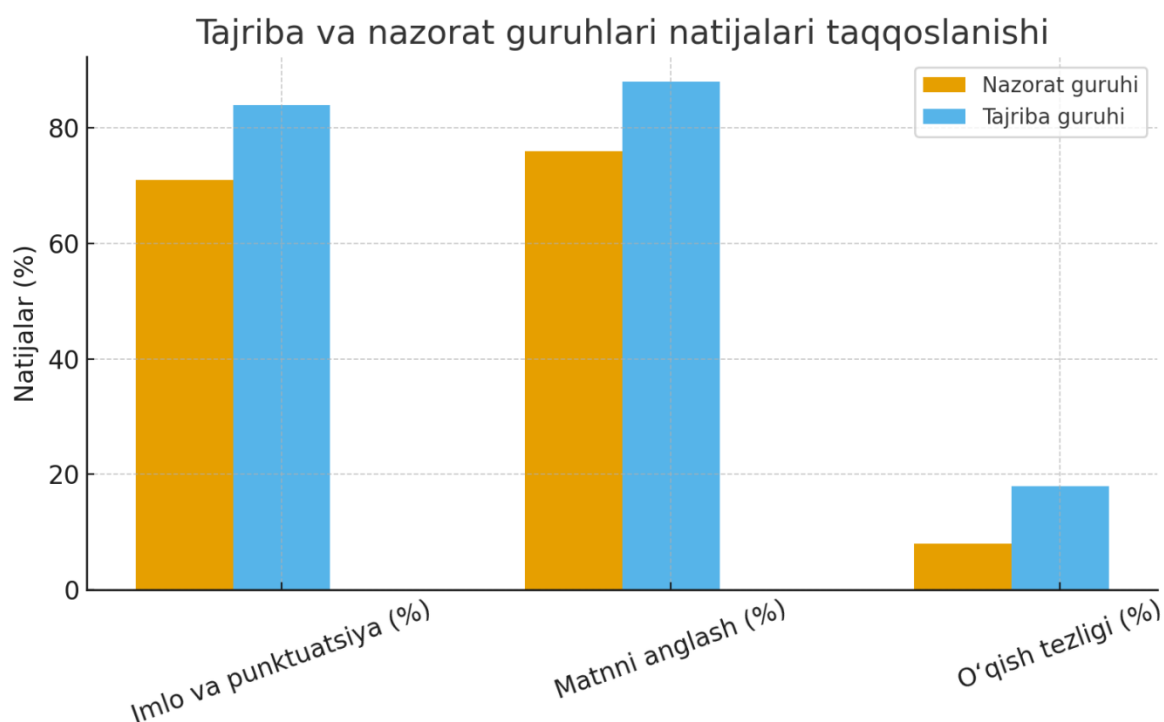
Tadqiqot metodlari sifatida:

- ✓ Kuzatuv metodi – o'quvchilarning AI vositalari bilan ishlashdagi qiziqishi va faolligi qayd etildi.

- ✓ Diagnostik testlar – imlo va punktuatsiya xatolarini kamaytirish, matnni tushunib o'qish, tez o'qish va qayta hikoya qilish ko'nikmalarini aniqlash uchun maxsus testlar qo'llanildi.

- ✓ So'rovnoma va suhbat – o'quvchilar hamda o'qituvchilarning AI dasturlari haqidagi fikrlari, ulardan foydalanishdagi qulaylik va qiyinchiliklari o'rganildi.

Natijalarni tahlil qilish bosqichida yig'ilgan ma'lumotlar oddiy statistik usullar (foiz, taqqoslash, diagrammalar orqali)da qayta ishlanib, tajriba va nazorat guruhlarini o'rtasidagi farqlar aniqlashtirildi. Shuningdek, AI dasturlarining samaradorligi, ya'ni o'quvchilarning imloviy savodxonligi va matnni anglash ko'nikmalariga ta'siri ilmiy asosda umumlashtirildi.

Xulosa. O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellekt dasturlaridan foydalanish ona tili va o'qish savodxonligini shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi. Tajriba guruhi o'quvchilari imlo va punktuatsiya xatolarini tezroq tuzata oldilar, matnni anglash va qayta hikoya qilish ko'nikmalarida yuqori natijalarga erishdilar hamda darslarga bo'lgan qiziqishlari sezilarli darajada ortdi. AI vositalari o'qituvchilarga ham dars jarayonini interaktiv tashkil etish, individual yondashuvni kuchaytirish va o'quvchilarning natijalarini tezkor tahlil qilish imkoniyatini berdi.

Taklif sifatida shuni aytish mumkinki:

- ✓ Boshlang'ich ta'lim jarayoniga sun'iy intellekt asosidagi dasturlarni bosqichma-bosqich joriy etish maqsadga muvofiq.
- ✓ O'qituvchilar uchun AI vositalaridan samarali foydalanish bo'yicha maxsus malaka oshirish kurslarini tashkil etish zarur.
- ✓ Ona tili va o'qish savodxonligini rivojlantirishga mo'ljallangan milliy sun'iy intellekt dasturlarini ishlab chiqish va amaliyotga tadbiiq etish lozim.
- ✓ O'quvchilarning qiziqishini orttirish uchun AI asosidagi o'yinli topshiriqlar, interaktiv testlar va audio-vizual materiallardan keng foydalanish tavsiya etiladi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, boshqa fanlarda ham AI vositalarining qo'llanish imkoniyatlarini o'rganish foydali bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Anderson, J. R. (2010). *Cognitive Psychology and Its Implications*. New York: Worth Publishers.
2. Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). *Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning*. Boston: Center for Curriculum Redesign.
3. Karimova, N. (2022). "Boshlang'ich ta'limda o'qish savodxonligini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlar." *Ta'lim va innovatsiyalar jurnali*, 3(1), 56–63.
4. Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). *Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education*. Pearson Education
5. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
6. Warschauer, M. (2013). *The Digital Divide and Literacy in the 21st Century*. New York: Routledge.
7. Shodmonov, Q. (2021). *Raqamli ta'lim va sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'limdagi qo'llanilishi*. Toshkent: TDPU nashriyoti.